

MASCA RITUALĂ DESCOPERITĂ ÎN TELLUL NEOLITIC DE LA UIVAR (JUD. TIMIȘ)

Wolfram Schier, Florin Drașovean

Cuvinte cheie: *România, Uivar, neolitic târziu, mască*

Schlagwörter: *Rumänien, Uivar, Spätneolithikum, Maske*

Istoria unei descoperiri arheologice deosebite

Cercetările arheologice româno-germane efectuate în tellul neolitic de la Uivar, cele mai complexe de acest fel din sud-estul Europei, au contribuit la descoperirea unor piese arheologice de importanță patrimonială deosebită. Dintre acestea se detașează fragmentul unei măști de lut ars care a fost scoasă la lumină în campania anului 2001. Masca a apărut în suprafața I care este situată în zona central-nord-vestică a locuirii neolitice târzii. În acest loc, printre altele, a fost cercetată o locuință de suprafață cu etaj de formă rectangulară, arsă în urma unui puternic incendiu care a distrus-o în întregime (Schier W.,-Drașovean F., 2004, 181, 183).

În timpul dezvelirii ruinelor acestui edificiu, una dintre cele mai îndemânaticе colaboratoare române, Florentina Marțiș, s-a oprit imediat în momentul când apărut între bucățile de chirpici ars ce proveneau de la pereți, o bucată de lut ars care avea o gaură ovală. În momentul când a eliberat parțial, cu o atenție deosebită, bucata dintre dărâmături aceasta era înconjurată de bucăți de chirpici de dimensiuni și consistențe diferite, unele foarte slab păstrate. După înlăturarea ruinelor, atunci când sub deschizătura în formă de migdală s-a putut observa începutul unei a doua spărturi și, pe spate, s-a constatat o suprafață modelată plastic în mod evident, am fost convinși că suntem în fața unei descoperiri cu totul remarcabile.

Era vorba despre o jumătate dintr-o mască facială în mărime naturală, modelată din lut, foarte slab arsă. Starea ei, deosebit de fragilă, ne-a făcut să înțelegem pe loc că această descoperire arheologică, unică în semnificația ei, ar fi rămas neobservată dacă diferiți colaboratori ar fi eliberat porțiunea în fragmente mici. Doar privirea fină a celei care a

găsit-o, care ea însăși pictează și realizează portrete, experiența de săpătură și folosirea aspiratoarelor au condus la descoperirea celei dintâi și, totodată, a celei mai vechi măști faciale din epoca neolitică din sud-estul Europei. După ce această descoperire arheologică unică a fost

documentată prin intermediul fotografiilor și al înregistrărilor video și s-a fixat poziționarea ei exactă prin fotogrametrie digitală și tahimetrie (fig. 1), am decis să o ridicăm în situ, păstrând intacte și bucățile de chirpici aflate în imediata apropiere precum și pământul din jur și l-am acoperit cu gips. Următoarele pregătiri și eliberări ale măștii, a cărei parte inferioară nu o cunoșteam la acel moment, ni se păreau a fi realizabile, fără a comporta riscuri pentru obiect, numai în condițiile de laborator ale unui atelier de restaurare. Prin urmare a fost introdusă sub masca astfel consolidată o placă de aluminiu după care a fost ridicată și învelită cu bandaje de tifon gipsat pentru a fi protejată de eventualele șocuri mecanice și schimbări bruște ale umidității și temperaturii. Nimeni nu s-ar fi gândit în acel moment că vor dura trei ani până ce corsetul de gips va fi din nou îndepărtat....*

Masca și însemnătatea ei cultural-istorică

Fragmentul de mască din locuirea de tip tell de la Uivar (fig. 2) a fost realizată din lut în amestec cu pleavă, o tehnologie similară ce a fost folosită și la construcția caselor. Este foarte posibil ca această mască să fi fost inițial doar uscată la aer și apoi arsă în cadrul unui ritual, dar este posibil ca și incendiul care a mistuit casa să-i fi conferit consistența care a conservat-o în forma inițială atâtea milenii. Masca are o grosime medie de 25-30 mm și este boltită convex. Muchia rupturii indică faptul că cea mai lată porțiune, de 13 cm, se află în zona sprâncenelor, zonă care este modelată sub forma unei nervuri groase. În partea inferioară marginea măștii coboară într-un arc ușor, în zona gurii conturul se curbează mai accentuat dar, din păcate, în acest moment nu se poate preciza cu exactitate cât de ascuțită era bărbia. Sprânceana dreaptă, modelată în relief, se unește într-un unghi drept cu nasul lung și colțuros. Vârful nasului trece un pic peste gura realizată prin găurire. Pe partea superioară a deschizăturii gurii astfel obținute se pot observa patru adâncituri realizate prin împungere care, se pare, că au conținut dinți. Studiind negativele acestor „rădăcini” de dinți s-a putut concluziona că alveolele respective nu au conținut dinți de om sau animal ci, mai degrabă, dinți sculptați din lemn sau os.

Deasupra nervurii transversale a sprâncenelor se află modelată fruntea, care este ușor teșită și lucrată mult mai subțire. Din acest motiv această parte s-a păstrat în condițiile cele mai precare de conservare.

La tâmplă, spre marginea exterioară a nervurii, se află o gaură modelată având un diametru de cca. 15 mm, a cărei axă centrală este ușor înclinată dreapta-jos către interiorul măștii. Nu se poate preciza cu siguranță dacă gaura a fost realizată inițial sub formă de trei-pătrimi dintr-un cerc sau dacă

a fost închis în totalitate de marginea măştii, spărgându-se ulterior aproape de marginea ei. Funcția acestei găuri, se pare, a fost cea de prindere a măştii de capul celui care o purta cu ajutorul unui șnur.

Partea interioară a măştii este netezită și modelată concav și, în afară unei găuri mici în care ar putea încăpea un vârf de nas, nu se pot observa alte volume de adaptare la o față de om. Din încercările noastre a reieșit că, în ciuda greutății deloc neglijabile a măştii, aceasta putea fi purtată, chiar dacă nu într-un mod confortabil. În favoarea argumentului că aceasta a fost realizată pentru a fi purtată, există detalii cum sunt modelarea concavă în lungime și transversală a părții interioare, precum și realizarea ochilor prin găurire, care este pe partea exterioară poziționată oblic, într-o formă ovală ascuțită, iar pe cea interioară fiind mult mai largă și rotunjită. Totodată distanța dintre gaura ochiului care s-a păstrat și deschizătura gurii corespunde exact proporțiilor umane, pupilele purtătorului erau vizibile, iar gura era în mare parte acoperită de dinții puși a căror inserție, așa cum am mai precizat, încă se mai poate vedea în lutul măştii. Cu toate acestea deschizătura gurii permitea o respirație și o vorbire normală.

Măști și figuri de artă plastică din cultura Vinča

Din timpul epocii pietrei din sud-estul Europei nu sunt cunoscute până în prezent măști faciale în mărime naturală. În schimb, în toate culturile neolitice din Peninsula Balcanică și bazinul carpatic se cunosc o multitudine de figurine și statuete (Hansen S., 2005, 19), dintre acestea detașându-se, numeric și estetic, cele care aparțin culturii Vinča. (Vasić M., 1936; Lazarovici Gh., 1979, 87-101; Drașovean F., 1996, 61-64).

Diferiții cercetători care s-au ocupat de studiul acestor artefacte au avansat diferite propuneri atât cu privire la împărțirea lor tipologico-stilistică cât și despre evoluția în timp a artei plastice antropomorfe. Dintre caracteristicile specifice ale acestora, care sunt legate de masca de la Uivar, se detașează maniera de realizare a fețelor figurinelor. Acestea sunt, de regulă, foarte bine modelate și lustruite, ochii sunt întotdeauna puși în evidență prin incizii sau nervuri și sunt redați, de cele mai multe ori, larg deschiși, nasul și sprâncenele sunt modelate, de cele mai multe ori plastic, sub forma unor muchii sau nervuri. Fețele statuetelor pot fi împodobite prin linii incizate, iar adesea se găsesc găuri situate de-a lungul frunții și tâmplor, fapt ce este interpretat prin faptul că aceste găuri conțineau diferite bijuterii care nu au mai fost găsite. Fețele figurinelor din fazele vechi, A și B, ale culturii Vinča sunt de regulă de formă triunghiulară cu colțurile rotunjite (fig. 3), iar cele ale fazelor noi, C și D, sunt în schimb reprezentate rotunjit, în formă de scut

sau pentagonală (fig. 4). În cazul figurinelor din fazele târzii se remarcă în general o modelare mai detaliată și îngrijită a fețelor, aproape realistă, iar împodobirea corpului ne duce la ipoteza că acestea au redat haine sau bijuterii. Remarcabil este faptul că figurinele culturii Vinča nu au aproape niciodată reprezentată gura care uneori este doar schițată.

Masca de la Uivar corespunde, în ceea ce privește toate detaliile esențiale, criteriilor stilistice de reprezentare a fețelor figurinelor din cultura Vinca târzie. Aceasta coincide, atât din punct de vedere al conturului feței rotunjit-pentagonal, cât și în ce privește sublinierea sprâncenelor și a nasului, partea frunții mai joasă și chiar și gaura de la tâmplă. Diferență decisivă constă însă, în afară de mărimea naturală, în redarea gurii, care este sub formă unei fante și este înzestrată cu dinți.

În anul 1936, Miloje Vasic, arheologul care a cercetat zone din tellul de la Vinča, a emis ipoteza că o figurină deosebită că mărime și execuție, pe care a botezat-o „Vidovdanka”, ar putea fi reprezentarea unei persoane mascate (fig. 5). Mărimea (30 cm) și calitatea acestei opere de artă plastică i-a determinat și pe alți cercetători, cum ar fi Olaf Höckmann (1968), să admită că în acest caz ar putea fi vorba despre o reprezentare de cult. El a concluzionat în continuare, că și alte figurine care au reprezentat fața printr-o muchie marcantă mai joasă, sunt de fapt zeități care poartă măști. Ca un exemplu real pentru asemenea reprezentări cercetătorul amintit era de părere că ar fi, cel mai probabil, măști din piele.

Svend Hansen, în studiul său dedicat plasticii neolitice, consideră că impresia mascării figurinelor atât în cultura Vinca, cât și în alte grupuri neolitice târzii din sud-estul Europei, pot fi rezultatul unei stilizări stereotipe a chipului uman și care nu redau în mod obligatoriu o particularizare individuală (Hansen S., 2005).

Această observație se poate extinde și asupra unora dintre figurinele „cu tron” ale culturii Tisa, cum ar fi „Zeul cu seceră” descoperit din estul Ungariei, la Szegvar-Tűzkoves (Hansen S., 2005, fig. 19), a cărui față plană, de formă triunghiulară, cu ochii și gura reprezentate prin găuri, nu se încadrează în canoanele tipologico-stilistice ale a culturii Vinca, care sunt sensibil diferite. Cu toate acestea atunci când privim, mai ales din profil, unele statuete ale culturii Vinca, ne este sugerată din nou impresia că fața acea mărginită de muchii și cu puține curburi anatomice ar putea reda o față mascată. Acest lucru este valabil nu numai în cazul figurinelor de tipul „Vidovdanka”, ci și în cazul unor statuete a mai vechi ale culturii Vinča (fig. 6).

O primă dovadă concretă în favoarea acestei ipoteze potrivit căreia unele dintre figurinele de artă plastică reprezintă persoane mascate, ne-o oferă descoperirea arheologică de suprafață a unei statuete, care a fost găsită în

zona locuirii vinciene de la Liubcova (Luca S. A.,-Dragomir I., 1987) , situată pe malul românesc al Dunării, în regiunea Porților de Fier. (fig. 7).

Figurina, înaltă de 13 cm, este atent modelată și bine lustruită. Ea poartă un veșmânt compus din două piese, cea inferioară constând dintr-un pantalon (sau fustă ?) plisat transversal și partea superioară, care pare a fi fost cusută din mai multe bucăți verticale. Răscroiala în formă de V de la gât poate fi privită și ca un șnur, care se unește într-un pandantiv care atârână pe piept. În zona ambelor coate și antebrate apar două găuri care ne sugerează faptul că aici s-ar fi inserat bijuterii. De asemenea în dreptul coatelor sunt redată brățări.

În mâna dreaptă figurina duce un ulcior cu axa longitudinală curbată, poate un $\alpha\kappa\omega\sigma$ – o formă de vas similară cu cele care se găsesc în unele grupuri regionale târzii din cadrul culturii Vinča din sudul Serbiei. În mâna stângă personajul ține o mască ovală, pictată cu roșu după ardere care, în ciuda dimensiunii reduse (și poate de aceea este săracă în detalii), are doi ochi migdalați și o gură cu vârfurile trase în jos. Nasul este acoperit de mâna care o ține a cărei despărțituri dintre degete sunt redată prin șanțuiri lunguiețe. Masca statuetei de la Liubcova se diferențiază în mod evident de trăsăturile fețelor figurinelor din cultura Vinča, dar forma gurii și a ochilor sunt similare cu masca descoperită la Uivar. Din păcate capul figurinei s-a spart, locul rupturii pare chiar a fi fost ulterior șlefuit. În acest fel singurei figurine din cadrul culturii Vinča găsite până în prezent care ține o mască în mână îi rămâne, poate pentru totdeauna, adevărata față ascunsă...

Opinii cu privire la funcționalitatea măștii de la Uivar

Cu toate că nu rezolvă dilema dacă o parte sau chiar toate figurinele antropomorfe au fost „gândite” a fi mascate sau dacă trăsăturile stilizate ale feței sunt o exprimare a unei anumite maniere de reprezentare pentru care caracteristicile individuale nu aveau nici o importanță, descoperirea arheologică a măștii de la Uivar dovedește pentru prima dată existența reală a măștilor faciale în cultura Vinča. Prin această descoperire reprezentarea persoanelor mascate nu mai este un postulat ipotetic ci o posibilitate reală.

Se pune întrebarea în ce context ne putem imagina utilitatea măștii de lut de la Uivar. Aceste opinii se bazează pe indicii puține și, de aceea, concluziile noastre trebuie să rămână, în mare parte, ipotetice.

Masca, la populațiile primitive, reprezintă spiritul înaintașilor sau animalul totemic al tribului. „Masca este personajul înfățișat, și nu chipul lui. La populațiile acestor culturi masca înseamnă duhul celui răposat sau

chiar animalul înfățișat; masca nu este doar un simbol al acestor puteri; ele însele sălășluiesc în mască”, scrie Iulius Lips (1964, 368). Romulus Vulcănescu (1970; 23) consideră că măștile erau tratate drept întruchipări ale duhurilor clanului și, în consecință, vracii erau obligați să le poarte respect și să le îngrijească ca pe niște făpturi sacre. În aceste condiții, ca accesoriu, masca conține puterea protectivă a strămoșilor, acea putere magică direcționată împotriva răului iar purtarea ei contribuie la impunerea voinței purtătorului ei. Acesta este pătruns de forța conferită de mască și este scos din cadrele timpului și spațiului profan dobândind o altă identitate și alte atribute (Evseev I., 1997, 259). Prin urmare masca este, în același timp, o forță magică plenipotentă îndreptată împotriva răului și o cale de transmitere a puterilor din lumea spiritelor spre lumea profană, în concordanță cu voință purtătorului ei. Pe de altă parte masca conferă purtătorului forța necesată care face ca voința sa să fie impusă cu tărie și, în același timp, îl plasează în afara timpului profan detașându-l de propria individualitate, de ocazul și trecătorul ființei umane, punându-l în afara legilor obișnuite. Poate din rațiunea că „masca reprezintă personajul înfățișat, și nu chipul lui” în cazul măștii de la Uivar detaliile personalizatoare nu au fost redată ci s-a urmărit reprezentarea unei fețe impersonale. De aceea cultura măștii este compusă dintr-un întreg eșafodaj de concepții filosofice care își au originea în modalitatea de a se raporta a individului și societății la natură și univers. Acestea, rezultat al unui ritual elaborat, atente până la cele mai mici detalii, nu lasă nimic la voia întâmplării, începând cu modalitățile de confecționare și decorare a măștii și terminând cu gestualistica și incantațiile rituale.

În ceea ce privește masca de la Uivar aceasta a fost confecționată din lut. În mod evident acest material – folosit și pentru construirea caselor – este propice pentru a fi modelat însă, în stare uscată sau arsă, este ușor casabil și greu. Din acest punct de vedere lutul nu este nici practic (greutate) nici tehnic (din punct de vedere al rezistenței) indicat pentru producerea unei măști. Măștile tradiționale care și-au găsit utilitatea în cadrul diferitelor ocazii au fost confecționate din lemn, carton, pânză, sârmă sau tablă, dar foarte rar din lut. Dintre materialele amintite mai sus pentru perioada neolitică s-ar putea pune în discuție lemnul sau textilele poate chiar și pielea. O mască făcută din aceste materiale bineînțeles că nu s-ar fi putut păstra în condițiile solului mineral al zonei în care este situat telul de la Uivar. Care au fost cauzele care l-a determinat pe omul neolitic să confecționeze masca din lut și nu din alt material pe care noi, acum, îl considerăm mult mai adecvat ?. Iată o întrebare la care vom încerca să răspundem în cele ce urmează.

Analizele efectuate până în prezent asupra materialelor folosite în societățile preistorice arată faptul că acestea au fost alese cu mare grijă

și omul cunoștea foarte bine caracteristicile acestora. Prin urmare decizia de a folosi lutul trebuie să fi fost una deliberată, conștientă, dictată de o cutumă ritualică bine stabilită.

Strâns legat de cultul fertilității și al strămoșilor, lutul, pământul este, alături de apă, foc, cer și vânt, unul dintre elementele fundamentale din alcătuirea cosmosului, locul în care sălășluiesc strămoșii. Pământul este prezent în toate ritualurile de trecere din mitologia românească începând de la naștere, căsătorie și este evidențiat mai pregnant în ritualurile de înmormântare. El este și un garant al jurământului sacru, când se blestemă, se sărută sau se atinge pământul pentru a da putere blestemului (Evseev I., 1997, 353). În acest context mitic, al implicării protecției strămoșilor, folosirea lutului ca materie primă pentru masca de la Uivar ne apare firească. De asemenea, prin folosirea acestei materii mitice fundamentale, au fost asociate celelalte elemente din alcătuirea cosmosului: apa, focul, vântul. Apa a fost folosită la modelarea lutului, vântul la uscare iar focul la arderea acestuia.

O altă legătură simbolică reiese din însemnătatea lutului amestecat cu pleavă folosit atât modelarea măștii, pentru construcția caselor dar și pentru apariția telului. Lutul este atât teren de fundație cât și material de construcție și are legătură intimă cu pământul strămoșilor. Nu este imposibil ca pentru locuitorii neolitici din zona tellului lutul să fi fost asociat cu casa, posibil chiar cu o „strămutare socială” și anume locuirea pe lutul străbunilor. Poate și de aceea, după terminarea ritualului, masca a fost îngropată, pentru a se întoarce în mediul primordial, pentru a fi redată străbunilor. Privitor la folosirea plevei ca degresant, pe lângă rolul său strict tehnologic, o astfel de alegere trebuie să fi avut încărcătură simbolică bine delimitată. Dacă lutul este o componentă a terenurilor agricole din împrejurimile telului, pleava reprezentând resturile cerealelor care au fost semănate acolo – se poate face o legătură simbolică cu agricultura, recolta sau, într-un sens mai abstract, cu pământul roditor.

Acest fapt ar putea oferi un indiciu cu privire la contextul de folosire al măștii.

La găsirea măștii, fragmentul părea să stea în mijlocul dărâmăturilor unei case distruse de un puternic incendiu . De-abia în campaniile următoare, când edificiul a fost cercetat și demontat în totalitate, a fost clar că fragmentul se afla într-o groapă mică, acoperită cu dărâmături și parțial umplută cu chirpici. Groapa, de formă alungită, reprezenta fundația pentru construcția casei pe care noi am descoperit-o incendiată. Cu toate eforturile noastre, în acest complex nu au mai fost găsite ale fragmente care să aparțină măștii, ceea ce ne conduce la concluzia că în acest loc a fost depusă doar o parte

din această piesă deosebită.

Distrugerea și depozitarea rituală a fragmentelor în diferite locuri este un exemplu comportamental care a fost observat în cadrul artei plastice preistorice (Chapman J., 2001). Și figurinele găsite împreună cu tăblițele din Tărtăria (Vlassa N., 1963) au fost rupte și îngropate doar o parte dintre bucăți. O altă concluzie care se poate trage este că masca de la Uivar nu a fost gândită pentru o folosință îndelungată sau repetată, ci era folosită doar în cadrul unui singur ritual concret, cu o finalitate precisă.

Dacă se iau în considerare toate aceste indicii rezultă următorul scenariu posibil:

La fondarea unei noi case au avut loc ritualuri pentru a îndepărta daunele și rănille provocate în trupul Pământului prin scoaterea lutului și a invoca apărarea casei și locuitorilor ei împotriva răului. În acest context, o persoană a purtat o mască realizată special pentru acest ritual și care a fost făcută din același lut din care tocmai au fost construite zidurile. După terminarea ritualului de consacrare masca trebuia apărută de cei neinițiați și ascunsă de societatea civilă, pentru a asigura și permanentiza efectul ritualului prin distrugerea punții dintre cele două lumi pe care a îndeplinit-o masca. Pentru a fi siguri de acest lucru, masca a fost ruptă în două și bucățile depuse în două locuri diferite care trebuiau să aibă o legătură importantă cu ridicarea casei.

Dacă într-adevăr a fost așa, nu vom ști niciodată...

Wolfram Schier
Bayerische Julius-Maximilians-Universität,
Residenzplatz 2a, D-97070
Würzburg, Germania
E-mail: wolfram.schier@mail.uni-wuerzburg.de

Florin Drașovean
Muzeul Banatului,
P-ța Huniade nr. 1
RO-300002 Timișoara,
România
E-mail: fdrasovean2000@yahoo.com

* Directorul general al Muzeului Central Romano-German din Mainz, care dispune de ateliere de restaurare cu renume mondial, s-a oferit să preia restaurarea măștii arheologice descoperite cu titlu gratuit. Pentru aceasta era nevoie de o aprobare oficială de export temporar din țară din partea Guvernului român. Strădaniile conducătorilor de proiect, atât din partea germană cât și cea română, au durat aproape un an și jumătate și au cuprins corespondență, convorbiri telefonice până la realizarea un contract bilingv cuprinzător, discuții asupra valorii științifice a descoperirii arheologice pentru comisiile de evaluare, încheierea unor asigurări de transport, pregătiri juridice pentru un „subcontract” între Wurzburg și Mainz, strădaniile duse pe căi diplomatice, stabiliri de termene și amânări. Cu toate acestea, în primăvara anului 2003, Ministerul Culturii și Cultelor a respins cererea privind acordarea avizului favorabil de ieșire din țară a coletului gipsat ce conținea masca.

În acest context, la începutul lunii septembrie 2004, restauratorul Secției de Antichități a Muzeului Martin von Wagner din Wurzburg, Miron Sevestre, el însuși născut în România, în colaborare cu restauratorul Alexandru Fota de la Muzeul Banatului, au deschis la Timișoara corsetul de gips și au consolidat, conservat și restaurat fragmentul de mască.

Ideea părții germane de a prezenta în primăvara anului 2005 masca restaurată în cadrul unei expoziții speciale găzduită de Universitatea din Würzburg a fost percepută pozitiv de partenerul român, Muzeul Banatului Timișoara și a fost sprijinită plenar prin demersurile legale făcute pe lângă nouă conducere a Ministerului Culturii și Cultelor. De data aceasta, după aproape patru ani de la găsirea ei, masca ritualică de la Uivar a putut fi prezentată pentru prima dată publicului.

Mulțumim și pe această cale doamnei Monica Octavia Muscă, ministrul Culturii și Cultelor, domnului dr. Virgil Nițulescu, Secretar de Stat, precum și domnilor Florin Georgescu și Vorel Coifan pentru sprijinul acordat demersurilor noastre prin acordarea avizului de export temporar.

LISTA PRESCURTĂRILOR BIBLIOGRAFICE

- Chapmann J.**, 2001 *Intentional fragmentation in the Neolithic and Copper Age of South-East Europe: incised signs and pintaderas*, în *Festschrift für Gheorghe Lazarovici*, BHAB, XXX, Timișoara (2001), 217-243.
- Drașovean F.**, 1996 *Cultura Vinča târzie în Banat. Relațiile cu vecinii*, BHAB, I, Timișoara (1996).
- Evseev I.**, 1997 *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Ed. Amarcord, Timișoara (1997).
- Hansen S.**, 2005 *Neolithische Figuralplastik im südlichen Karpatenbecken*, în *Masken, Menschen, Rituale*, Würzburg (2005), 19-25.
- Höckmann O.**, 1968 *Die menschengestaltige Figuralplastik der südosteuropäischen Jungsteinzeit und Steinkupferzeit*, în *Münstersche Beiträge zur Vorgeschichtsforschung*, 3-4, Hildesheim (1968).
- Lazarovici Gh.**, 1979 *Neolithic Banatului*, BMN, IV, Cluj-Napoca (1979).
- Lips I.**, 1964 *Obîrșia lucrurilor. O istorie a culturii omenirii*, Ed. Științifică, București (1964).
- Luca S. A.**, -Dragomir I., 1987 *Date cu privire la o statueta inedită de la Liubcova-Ornița (jud. Caraș-Severin)*, în *Banatica*, IX (1987), 31-42.
- Schier W.-Drașovean F.**, 2004 *Vorbericht über die rumänisch-deutschen Prospektionen und Ausgrabungen in der befestigten Tellsiedlung von Uivar; jud. Timiș, Rumänien (1998-2002)*, în *PZ*, 79, 2 (2004), 145-230.
- Srejović D.**, et alii 1984 *Vinča u praistoriji i srednjem veku*, Beograd (1984).
- Vasić M.**, 1936 *Preistoriska Vinča*, III, Beograd (1936).
- Vlassa N.**, 1963 *Chronology of the Neolithic of Transylvania in the light of the Tartaria settlement stratigraphy*, în *Dacia*, VII (1963), 485-494.
- Vulcănescu R.**, 1970 *Măștile populare*, Ed. Științifică, București (1970).

DIE GESICHTTONMASKE IN UIVAR ENTDECKT

Zusammenfassung

Im Jahr 2001 wurde bei den Ausgrabungen im spätneolithischen Tell von Uivar, jud. Timiș, die seit 1999 gemeinsam vom Banater Museum Timi[oara und der Universität Würzburg durchgeführt werden, die Hälfte einer Gesichtsmaske aus Lehm gefunden, die hier vorgestellt und in ihrer kulturhistorischen Bedeutung diskutiert wird. Das Fragment besteht aus mäßig gebranntem spreugemagertem Lehm, also dem selben Material, das für den Wandaufbau der Häuser verwendet wurde. Die Gesichtszüge sind nur grob modelliert, doch weisen Mund und Auge, die durchbrochen gearbeitet sind, sowie die konkave Innenseite und ein Befestigungsloch an der Schläfe darauf hin, dass die Maske tatsächlich getragen wurde.

Im Umriss sowie durch die abgesetzte Stirn weist die Maske Übereinstimmungen mit den anthropomorphen Figurinen der Vinča-Kultur auf, von denen sie allerdings der Mund unterscheidet, der bei der Figuralplastik so gut wie nie dargestellt wird. Andererseits wurde in der Forschung schon seit langem erwogen, zumindest einen Teil der Figurinen als Darstellungen maskierter Personen (oder Gottheiten) zu interpretieren. Hierfür hat der Oberflächenfund von der Vinča-Siedlung Liubcova (jud. Cara[-Severin) ein weiteres Argument geliefert, ist dort doch eine kopflose Figur mit einem Henkelkrug in der einen und einer abgenommenen Maske in der anderen Hand dargestellt.

Der Maskenfund von Uivar belegt nun erstmals für das Neolithikum Südosteuropas die Existenz modellierter Gesichtsmasken. Für die Interpretation dieses bedeutenden Fundes könnte das Material Baulehm ebenso die Auffindung im Fundamentgraben eines Hauses einen Hinweis geben: als Deutung wird eine Funktion der Maske im Rahmen eines nur einmal durchgeführten Rituals bei der Errichtung eines neuen Hauses vorgeschlagen.

Fig 1: Fragmentul de mască descoperită în fundația unei case de la Uivar (în situ).

Fig 2: Fragmentul de mască de la Uivar.

Fig 3: Capete de figurine din cultura Vinča descoperite în tellul de la Vinča (după Srejović D., et alii. 1984)

Fig 4: Figurine din etapele târzii ale culturii Vinča. Stânga: capul unei figurine descoperită la Vinča – 2,5 m adâncime. Mijloc: capul unei figurine modelate realist, Vinča – 5,1 m adâncime. Dreapta: figurină de la Vinča – 4,7 (5,2) m. adâncime (Srejović D., et alii. 1984)

Fig 5: Statuetă (Vidovdanka) descoperită la Vinča, 6,2 m adâncime (Vasić M., 1936)

Fig 6: Capul unei figurine descoperită la Vinča la 5,7 (7,5) m. adâncime. Redarea feței ne sugerează existența unei măști. (după Srejovic D., et alii. 1984)

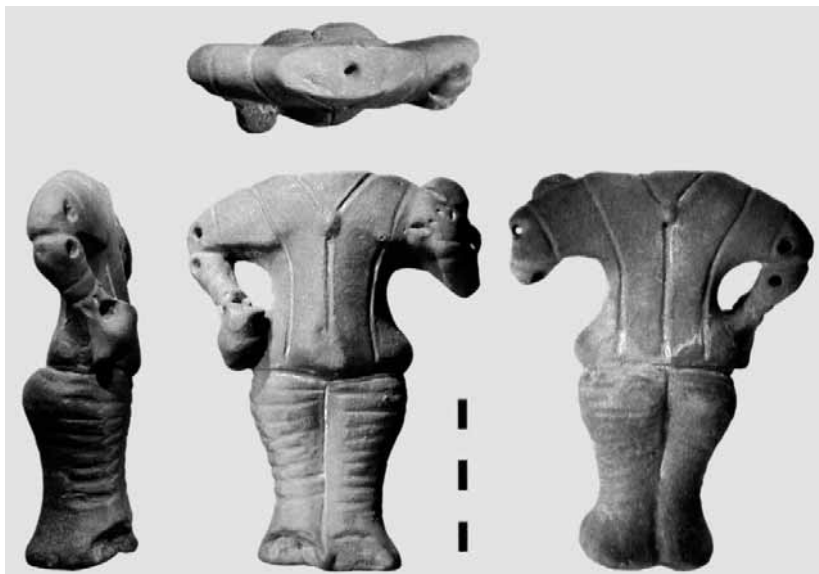

Fig 7: Statueta vinciană târzie de la Liubcova. (foto P. Neckermann)